

**להמשיך את השיחה:
הזמנה לחינוך הומניסטי**

יפתח גולדמן

Keeping Up the Conversation: An Invitation to Humanistic Education
Yiftah Goldman

יפתח גולדמן , המכללה האקדמית לחינוך ע"ש דוד ילין

הוצאת הספרים של מכון מופ"ת

עורך ראשי: דודו רוטמן

עורכות אקדמיות: יהודית שטיימן ויהודית ברק

עורכת טקסט ולשון: לילך צ'לנוב

עורכת לשון אחראית: אדוה חן

עורכת גרפית ומעצבת העטיפה: מאיה זמר-סמבול

ציור תמונת השער: "אסכולת אתונה 2020", תהילה סיטבון בעקבות רפאל

חברי הוועדה האקדמית של הוצאת הספרים:

פרימה אלבז-לובישי, אילנה אלקד-להמן, חנוך בן-פזי, יעל דר, יורם הרפז,

נצה מובשוביץ-הדר, אייל נווה, יעל פישר, שי פרוגל

מסת"ב: 78-965-530-187-8

© כל הזכויות על השירים שמורות לאקו"ם

© כל הזכויות שמורות למכון מופ"ת, תשפ"א 2020

טל': 03-6901406 <http://www.mofet.macam.ac.il>

עשינו כמיטב יכולתנו לאתר את בעלי הזכויות של כל חומר

ששולב בספר ממקורות חיצוניים. אנו מתנצלים על כל

השמטה או טעות. אם יובאו אלה לידיעתנו, נפעל לתקן

במהדורות הבאות.

דפוס: שיאים בע"מ

תוכן העניינים

תוכן העניינים

5.....	פתח דבר
9.....	פרק ראשון - משבר החינוך ההומניסטי (במקום מבוא)
23.....	פרק שני - חינוכם של בני-חורין
41.....	פרק שלישי - הספרים הגדולים
71.....	פרק רביעי - השיחה הגדולה
105.....	פרק חמישי - להמשיך את השיחה
127.....	מקורות
131.....	תקציר באנגלית (Abstract)

לזכרו של מורי דוד אילן (דדי)
שלימד אותי היסטוריה ולשון עברית
בבית הספר התיכון שבקיבוץ יטבתה
והעניק לי חינוך הומניסטי שנים רבות
לפני שידעתי לקרוא לדבר בשמו.

פתח דבר

הספר המוגש כאן לקוראים אינו מחקר אקדמי. הוא ניסיון לשיחה, וליתר דיוק, הצטרפות לשיחה. מטרתו - להדביק את הקוראים באהבה לחינוך ההומניסטי, לדרבן אותם לנסות את כוחם בחינוך ההומניסטי ולשתתף במחשבותי על אודות הבעיות והאפשרויות של חינוך כזה בתקופתנו. קולות רבים דיברו על החינוך ההומניסטי בדורות קודמים וגם בימינו אנו. דבריי שלי אינם באים להחליף את הקולות האלה אלא להצטרף אליהם (לעיתים מתוך הסכמה, ולעיתים מתוך מחלוקת, או לפחות מתוך שינוי דגשים). בשל אופיו השיחתי של הספר, ייתכן שלא תמיד הקפדתי לציין במפורש את מקורותיי, ממש כשם שבשיחה דבורה אדם מבטא רעיונות שנבטו בנפשו מתוך זרעים שזרעו שם אחרים, ואין הוא מזכיר בהכרח את המקור ואף לא בהכרח זוכרו. לכן מן הראוי לציין כבר בפתח הדברים את ההקשר השיחתי שבתוכו נטועים דבריי, ולהזכיר כמה מן השותפים האחרים לשיחה, ובפרט את מי שחיבוריהם נגישים לקוראים בעברית.

בין החיבורים החשובים בנושא החינוך ההומניסטי שיצאו לאור בשנים האחרונות, יש להזכיר קודם כול את עבודותיו החשובות של פרופ' נמרוד אלוני ממכללת סמינר הקיבוצים, ובמיוחד את ספריו להיות אדם: דרכים בחינוך הומניסטי (2006), כל שצריך אדם להיות: מסע בפילוסופיה חינוכית (2005), דיאלוגים מעצימים בחינוך הומניסטי (2008) וחינוך טוב: לקראת חיים של משמעות, הגינות והגשמה עצמית (2013) שיצאו לאור בהוצאת הקיבוץ המאוחד בשיתוף מכון מופ"ת; תרומות בעלות ערך לנושא אפשר למצוא גם בשני כתבי עת בהוצאת סמינר הקיבוצים (בעריכתו של אלוני): גילוי דעת ומחשבה רב-תחומית בחינוך ההומניסטי. עוד אזכיר את ספרו היפה של רזי גורן (גם הוא מסמינר הקיבוצים): דרך שער החוק - החינוך כדיאלוג: התבוננות במעשה החינוכי באמצעות יצירות ספרות וקולנוע (2016). בהוצאת הספרים של מכון מופ"ת יצאו לאור החיבורים השכלה כללית ותשתיות תרבות (2007) מאת אלוני, אבישר, הופ ויוגב; אני שותף: חינוך הומניסטי לנחישות עצמית ולסנגור עצמי (2016) מאת שביט ורייטר; ומעגלים של קשר: על טיפוח תרבות השיח במוסד חינוכי הומניסטי (2009, מאת אורה בן יוסף); וכן אסופת מאמרים מעניינת בעריכת שי פרוגל ודורית ברחנא-לורנד שכותרתה חינוך לאמנות: אסתטיקה ואתיקה (2017). ספרו של יואב רינון, משבר מדעי הרוח (2014), מתרחק מעט מתחומי בית הספר, אבל נשאר נטוע עמוק בגנו של החינוך ההומניסטי. בתחום

התרגומים אזכיר את ספרו היפה של רוברט אורי אלטר הנאות הקריאה בעידן האידיאולוגי, שיצא לאור בעברית כבר ב-2001, ואת ספרה של מרתה נוסבאום לא למטרות רווח: מדוע הדמוקרטיה זקוקה למדעי הרוח (2017), שתורגם לעברית בעת האחרונה.

לדברים הכתובים כאן יש גם שותפי שיח ותיקים יותר: ספרים שכתבו לפני שנים רבות צבי אדר וצבי לם, נתן רוטנשטרייך, ס' יזהר ואחרים. השפעתו העמוקה של מרטין בובר על מחשבותיי ניכרת בוודאי בעמודים רבים בספר. עוד אזכיר חיבור יפה, מרתק ומעורר מחשבה שנכתב בישראל לפני שבעים שנה. כותב הספר כמעט שנשכח מלב, וכך גם הספר עצמו, אך תרומתו למחשבות שהעליתי על הכתב בספרי זה גדולה הרבה יותר מן המשתקף ברשימת המקורות. כוונתי לספרו של חיים יהודה רות החינוך וערכי האדם: פרקים בהשתלשלות הרעיון ההומניסטי בחינוך (1949). אני ממליץ לכל מחנך ומחנכת, ובפרט למי ששואפים להעניק לתלמידיהם חינוך הומניסטי, למצוא את ספרו המצויץ והאבוד כמעט של רות ולקוראו.

כמובן, התפרסמו עוד טקסטים חשובים וראויים רבים העוסקים בחינוך הומניסטי שנכתבו באנגלית ובשפות אחרות. הרביתי לצטט בספרי קטעים (ולפעמים פסקאות שלמות) מן החיבורים שהשפיעו על מחשבותיי, וכך ניסיתי כאמור להפוך את ספרי למשהו הדומה לשיחה: להנכיח את הטקסטים, לשוחח עימם ולשוחח עם הקוראים על אודותיהם. יש להדגיש את אופייה האישי של בחירת הטקסטים. אין כאן "סקירת ספרות" מקיפה ועדכנית, וממילא ספק אם אפשר להגיש היום סקירת ספרות כזאת: החומר הכתוב בנושא רב ועצום ממה שאפשר להקיפו בספר, או אף במחשבתו של אדם אחד. הספרים המוזכרים והמצוטטים בספרי זה אינם בהכרח הטקסטים החשובים ביותר שנכתבו על "חינוך הומניסטי", אולם הם הטקסטים העיקריים שהשפיעו עליי ועיצבו את תפיסתי, והם שזורים בקור האחד שאני טווה בתוך רשת הקורים העצומה של השיחה על אודות החינוך. כדי להקל על הקוראים להצטרף לשיחה הבאתי את כל קטעי המקורות בעברית (גם אם נכתבו בשפה אחרת). בכל המקומות שבהם לא היה תרגום רשמי וטוב לעברית, תרגמתי את קטעי המקור בעצמי.

ועוד דבר: בעת כתיבת הספר לימדתי קורסים בחינוך הומניסטי ובנושאים קרובים במכללה לחינוך על שם דוד ילין בירושלים. דפי הטיוטה של הספר מצאו את דרכם אל השיעורים שלי, ולא פחות מכך - דברים שנאמרו בשיעורים ובחדר המורים מצאו את דרכם אל הספר. אני מודה לעמיתיי ועמיתותיי, לתלמידותיי ולתלמידתיי על שעות רבות של שיחה. הם תרמו תרומה חשובה לספרי. רק בחלק

קטן מן המקרים אני יכול לומר במדויק מה קיבלתי ממי, ורק במקרים נדירים עוד יותר הודיתי על התרומה במילים מפורשות.



ספר זה נכתב בעיקרו במהלך השנים 2017-2019. מלאכת העריכה נשלמה ב-20 בפברואר 2020, שבוע בדיוק לפני שאובחן בישראל חולה הקורונה הראשון. לכן, "משבר הקורונה" אינו מוזכר כלל בעמודי הספר. כיצד משפיע משבר זה על הרעיונות המוצגים בספר? היש מקום לחינוך הומניסטי בימי הקורונה? ואולי בימי הקורונה נחוץ החינוך ההומניסטי יותר מאי פעם? שאלות אלה לא הספיקו להישאל בספר, וממילא גם לא להיענות. אסתפק כאן ברמז בלבד: אפשר ש"משבר הקורונה", יותר מכפי שהוא אירוע נקודתי חמור, הוא אות וסימן לתקופה חדשה, וכפי שכתב אלתרמן ב"שיר של אותות" מתוך שמחת עניים (1941): "לא טובה יבשרו האותות / לא שמחה מתדפקה בדתות". מה יעשה אפוא איש החינוך ההומניסטי בעת הזאת? מה יעשה ההומניסט? אולי ילחש כבתפילה אל תוך החושך הגובר פסוק של נתן זך, יריבו התקיף של אלתרמן, מתוך השיר "השמש שוב" מספרו המוקדם כל החלב והדבש (1966): "יש לבצר את האנושי לקראת הערב".